

Sonuçta Ali Asker "A yağa yağa" dudak değmez tecnisıyla ustasını yendi. Ardından Kafkasya, Türkiye ve İran'ın çeşitli yörelerinde dolaşarak birçok âşıkla atıştı. Kırk yaşlarında iken Kelbecer yöresinin Yanşak köyünden Anahanım'la evlendi, bu evlilikten üç erkek, altı kız çocuğu oldu. En küçük oğlu Talib babasının âşıklık geleneğini devam ettirmiştir.

Sazı sol eliyle çalan Ali Asker, okuma yazma bilmediği halde kuvvetli hâfızası ve irticâlen şiir söylemesiyle tanındı. Söylediği şiirleri hemen ezberler ve çıraklarına da öğretirdi. Zamanla yirmiyeye yakın çırak yetiştirdi. 1915'te kardeşi Meşedi Saleh'in oğlu ve kendi damadı olan Kurban genç yaşta ölünce Ali Asker sazı bir daha eline almadı. 1918-1919 yıllarında Ermeni çetelerinin Gökçe'deki talan ve katliamından kaçarak ailesiyle birlikte Kanlıkent'e yerleşti. 1921'e kadar orada yaşadı ve ardından kendi köyü Ağkilise'ye döndü. Bu yıllarda meydana gelen olayları, çekilen sıkıntıları şiirlerinde anlatmıştır. Ağkilise'ye döndüğünde 100 yaşına rağmen sağlıklı yerindeydi. Kendisini tanıyanlar yakışıklı, uzun boylu, geniş omuzlu, kara gözlü, çatma kaşlı bir kişi olduğunu belirtir. 1922'de ölen eşi Anahanım'ın ardından 7 Mart 1926 tarihinde Ağkilise'de vefat etti; öleceği günü önceden bildirmişti.

Kars-Iğdır yöresindeki söylentilere göre bir ara İstiklâl Savaşı'yla ilgili söylediği "Türkler'in" redifli övgü şiirinden dolayı Rus yönetimi tarafından hapse atılmış, yedi sekiz ay hapis yattıktan sonra tahliye edilince Türkiye'ye gitmek istemiş, ancak kendisine izin verilmemiştir. Âşık Ali Asker kendi devrinde ve daha sonra yetişen Azerbaycan âşıkları üzerinde derin izler bırakmış, Kuzey Azerbaycan'da "Dede" unvanıyla anılan büyük âşıklardan kabul edilmiştir. Âşık edebiyatının bütün nazım türlerinde şiirler söylemiş; hem klasik şiir geleneğinde başarılı olmuş, hem de âşık şiirinin zor kabul edilen, oyun ve maharete dayalı "dil dönmez", "dudak değmez", müstezad, tecnis gibi nazım biçimlerinde mükemmel örnekler ortaya koymuştur. Onun "geraylı" ve koşmaları ise âşık şiirinin en güzel örnekleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca Gence-Gökçay yöresinde Ruslar'a ve Ermeniler'e karşı mücadele eden kaçak Deli Ali hakkındaki "Hacer Hanım" ve "Deli Ali Dastanı" başta olmak üzere bazı hikâyeler de yazmıştır. Aşk, tabiat, sosyal sorunlarla dinî ve ahlâkî konulardaki şiirleri halk tarafından ezberlenmiş, ağızdan ağıza günümüze kadar gelmiştir. Özellikle

güzellemeleri meşhurdur. Bu tarz şiirleri rahat söylenişleri, anlamca zenginlikleri, şekil bakımından mükemmellikleriyle dikkat çeker. Türkiye, İran, Ermenistan ve Gürcistan gibi geniş bir coğrafyaya yayılan şiirleri bu bölgelerde yetişen âşıkları etkilemiş, bir kısmı da türkü olarak okunmuştur.

Azerbaycan âşıkları Ali Asker'in hayatına dair *Elesger'le Sehnebanu*, *Elesgerle Deli Ali*, *Elesger'in Karabağ'a Toy Seferi*, *Anahanım'ın Küsmesi*, *Elesger'le Âşık Hüseyin Hakkında Rivayet*, *Elesger'le Şair Nağı*, *Âşık Elesger'in Nahçıvan Seferi* gibi halk hikâyeleri söylemiştir. Ali Asker'in ilk olarak Hümmet Elizade tarafından toplanan şiirleri 1934, 1935 ve 1937 yıllarında basılmıştır. Doğumunun 150. yılı 1972'de resmî törenlerle kutlanmış, mezarı üzerine heykeli dikilmiş, torunu İslâm Elesgerzâde'nin derlediği şiirleri *Âşık Elesger* adıyla yayımlanmıştır (düzenleyenler: E. Ahundov, M. H. Tehmasıb, I-II, Bakû 1972), Tanınmış şairlerden Osman Sarıvelli onun hakkında *Güdretili Şair*, *Ustad Senetkâr* adıyla bir monografi yazmış ve sanatkârlığını tahlil etmiş (Bakû 1971), Zeynelabidin Yıldırac da (Makas) *Âşık Elesger* ismiyle bir mezuniyet tezi hazırlamıştır (1974, Erzurum Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü). Ayrıca Nizamettin Onk ve İslâm Elesgerzâde şairin hayatı, edebî kişiliği ve etkilerine dair bir incelemeyle birlikte şiirlerini *Göççeli Âşık Elesker* adıyla yayımlamışlardır (Ankara 1987).

BİBLİYOGRAFYA :

Nizamettin Onk, *Göççeli Âşık Elesker*, Adapazarı 1964; Paşa Efendiyev, "Âşık Elesger", *Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı*, Bakû 1981, s. 211-222; *Azerbaycan Âşık Şiiri: Âşık Elesger* (haz. Haver Aslan), İstanbul 1984; *Âşık Elesger* (haz. İslam Elesgerov), Bakû 1988; İslam Elesger, "Âşık Elesger", *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Bakû 2004, I, 568-581; Selim Refik, "Azerî Halk Edebiyatında 'Deli Ali' Destanı", *AYB*, sy. 23 (1933), s. 415-419; "Âşık Elesger", *Azerbaycan Sovet Ensiklopediyası*, Bakû 1976, I, 513; Yavuz Akpınar, "Elesger", *TDEA*, III, 21-22.

YAVUZ AKPINAR

ATAÇ, Nurullah (1898-1957)

Cumhuriyet dönemi eleştirmeni
ve deneme yazarı.

23 Ağustos 1898'de İstanbul Beylerbeyi'nde doğdu. Hammer'in Osmanlı tarihine dair meşhur eserinin önemli bir kısmını *Devlet-i Osmâniyye Tarihi* adıyla Türkçe'ye çeviren Maliye nâzırlarından Mehmed Atâ Bey'in oğludur. İlkokuldan sonra bir

süre Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde okudu. Dördüncü sınıfta iken buradan ayrılarak tahsil için Cenevre'ye gitti. Ancak babasının ölümü üzerine (1919) geri dönmek zorunda kaldı ve bir süre Dârülfünun'da edebiyat derslerini takip etti (1919-1921). Fransızca'sını kendi kendine geliştirdi. Nişantaşı, Vefa, İstanbul ve Üsküdar liseleriyle Adana Lisesi'nde Fransızca dersleri verdi. Bir süre Ticaret Vekâleti'nde mütercimlik olarak çalıştı. Daha sonra Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Dairesi'nde mütercimlik, İlk Tedrisat Dairesi'nde şube müdürlüğü yaptıktan sonra tekrar öğretmenliğe dönerek Ankara Orta Muallim Mektebi'nde Türkçe, sanat tarihi ve Fransızca, İstanbul Pertevniyal Lisesi'nde, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Okulu'nda, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde ve Ankara Atatürk Lisesi'nde Fransızca hocası olarak çalıştı (1941-1945). 1945'ten itibaren Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nde yayın şefliği görevinin ardından cumhurbaşkanlığı mütercimliğine tayin edildi (1951-1952). Resmî görevlerinin yanı sıra Türk Dil Kurumu'nda yönetim kurulu üyeliği ve yayın kolu başkanlığında bulundu (1951-1957). 17 Mayıs 1957'de Ankara'da öldü.

Yazı hayatına Yahya Kemal'in idaresi altında çıkan *Dergâh* mecmuasında Ahmed Hâşim'in *Göl Saatleri* üzerine bir eleştiri yazısı ve şiirlerle başlayan Ataç, kısa bir süre içinde şiirde başarılı olamaya çalışını anlayıp sadece tiyatro ve edebiyat eleştirileriyle deneme yazılarına yönelmiştir. Divan ve halk edebiyatı ile XVIII ve XIX. yüzyıl Fransız edebiyatına olan hâkimiyeti onun, yazı hayatında devrin diğer eleştirmenlerinden ayıran belli başlı özelliği olarak dikkati çeker. Ancak eleştirilerindeki subjektif tutumu kendisini eleştiriden çok deneme yazarlığına yaklaştırmıştır. 1940-1955 yıllarında *Akşam*, *Ulus*, *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Son Posta*, *Haber*, *Akşam*

Nurullah Ataç

Postası, Son Havadis gazeteleriyle *Hayat, Fikir Hareketleri, Yedigün, Yeni Adam, Yeni Mecmua, Yarım Ay, Pazar Postası, Seçilmiş Hikâyeler, Ülkü, Varlık ve Türk Dili* dergilerinde deneme ve eleştiri yazıları yazmış, Fransızca'dan tercüme yapmış, devrin sanat ve edebiyat ortamına kendi düşünceleri doğrultusunda yön vermeye çalışmış, belirli çevrelerce bir otorite kabul edilmiştir. Bu çevrelerce görüşlerine daima itibar edilmiş, özellikle genç şair ve yazarlar üzerine yaptığı değerlendirmeler merak ve ilgiyle izlenmiştir. Balzac, Stendhal ve Laclos gibi Batı'nın klasik yazarlarından yaptığı çeviriler sevilerek okunmuştur.

Ataç, eski şiir anlayışına karşı çıkışları, Türk şiirine serbest tarzı getirmesi ve edebî sanatları reddetmesi dolayısıyla Garip akımını sonuna kadar desteklemiş, daha sonraki yıllarda Garip şiirine tepki olarak ortaya çıkan İkinci Yeni şairlerini de övmekten geri kalmamıştır. Denemelerinde başta sanat ve edebiyat olmak üzere dönemin kültür hayatına yön vermeye çalışmış, divan şiirini överken bir taraftan da bu şiirin artık ömrünü doldurduğunu söylemiş, bir kısım yazılarında zaman zaman Fuzûlî, Bâkî, Nâîfî, Nedîm ve Şeyh Galib gibi divan şairlerinden beyitler zikretmekten geri durmamıştır. Türk dilinde öteden beri kullanılmakta olan Arapça-Farsça asıllı kelimelere bir tarihten sonraki yazılarında amansız bir savaş açmış, dilde aşırı derecede sadeleştirmenin ateşli bir savunucusu olmuştur. Hayatı boyunca Türkçe'nin yapısına aykırı "devrik tümce" anlayışına uygun, çoğunu kendisinin uydurduğu kelimelerle yazılar yazmıştır. Bu davranışı onu, Batı dillerinin esasları olan Latince'nin okullarda mecburi ders olarak okutulmasını istemeye kadar götürmüştür.

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının en ilginç şahsiyetlerinden biri olan Nurullah Ataç, sevmediği kimselerle açıkça alay ederken sevdiklerine karşı da zaman zaman öfkeli davranmaktan kaçınmaz. Zekâsı, sanat değeri taşıyan eserleri ve yetenekleri kolayca tanınması, değerli ile değersiz ayırt edebilecek edebî ve estetik zevke sahip olması, hiçbir zaman sözünü sakınmaması onun dikkati çeken özellikleri arasındadır. Devamlı şekilde edebiyat dünyasının içinde bulunmuş, fevri çıkışları, çelişkileri ve kalem kavgalarıyla hâfızalarda yer etmiş, kimi zaman övülüp samimi bulunmuş, kimi zaman objektiflikten uzak davranmakla suçlanmış, buna karşılık yazıları daima ses getirmiştir. 1958 yılında kızı Meral Tolloğlu tarafından yılın en iyi

eleştiri-deneme yazılarına verilmek üzere oluşturulan Ataç armağanı 1959'da Mehmet Fuat'a, 1960'ta da Sabahattin Eyüboğlu'na verildikten sonra kaldırılmıştır.

Eserleri: *Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Klavuzu* (I-III, İstanbul 1935, İsmail Hami Danişmend, Reşat Nuri ve Ali Süha ile birlikte), *Günlerin Getirdiği* (Ankara 1946), *Sözden Söze* (İstanbul 1952), *Karalama Defteri* (İstanbul 1952), *Ararken* (İstanbul 1954), *Diyeğim* (İstanbul 1954), *Söz Arasında* (İstanbul 1957), *Okuruma Mektuplar* (İstanbul 1958), *Günce* (İstanbul 1960), *Prospero ile Caliban* (İstanbul 1961), *Söyleşiler* (Ankara 1964), *Dergilerde* (I-III, Ankara 1980). Onun tiyatro ile ilgili yazıları *Ataç'ın Tiyatro Yazıları* (haz. Müberra Bağcı Tayfur, İstanbul 2010), şiirle ilgili yazıları ise *Şiir Daima Şiir-Ataç'ın Şiir Yazıları* (haz. Şerife Çağın, İstanbul 2013) adıyla yayımlanmıştır. Otuz altı yıllık yazı hayatında seksenden çok gazete ve dergide 4000'den fazla deneme ve eleştiri yazısının büyük bir kısmı henüz kitap haline getirilmemiştir. 1920'lerden başlayarak ölümüne kadar Yunan, Latin, Rus ve Fransız klasiklerinden elliden fazla kitap tercümesi bulunan Nurullah Ataç'ın çevirdiği eserlerin tam listesi *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*'nde yer almaktadır (I, 113).

BİBLİYOGRAFYA :

Ataç'a Saygı (haz. Tahir Alangu), İstanbul 1959; *Ataç* (haz. Hikmet Dizdaroğlu – Konur Ertop – Sami N. Özerdim), Ankara 1962; *Metin And, Ataç Tiyatroda: Ataç'ın Tiyatro Eleştirileri ve Yazıları Üzerine İnceleme*, İstanbul 1963; Yılmaz Çolpan, *Ataç'ın Sözcükleri*, Ankara 1963; *Nurullah Ataç: Hayatı, Sanatı, Eseri* (haz. Saadet Ulçugür), İstanbul 1964; *Nurullah Ataç: Eleştiri Anlayışı ve Yazıları* (haz. Asım Bezirci), İstanbul 1968; *Vedat Günyol, Çalakalet*, İstanbul 1977; *Meral Tolloğlu, Babam Nurullah Ataç*, İstanbul 1980; *Cemal Süreya, Şapkam Dolu Çiçekle (Denemeler)*, İstanbul 1985, s. 5-26; İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul 2001, s. 388-394; Şerife Çağın, *Bir Şiir Eleştirmeni Olarak Nurullah Ataç*, İstanbul 2012; D. Mehmet Doğan, "Ataç, Nurullah", *TDEA*, I, 211-212; "Ataç, Nurullah", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, I, 113.

ABDULLAH UÇMAN

ATADEMİR, Hamdi Ragıp

(1909-1976)

Felsefeci, mütercim, eğitimci.

Konya'da doğdu. Saygın bir din âlimi olan ve Millî Mücadele'yi destekleyen Hacı Mehmed Râgıp Efendi'nin oğludur. İlk

eğitiminden sonra 1917'de Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi ihzarı kısmına kayı oldu. 3 Mart 1924'te medreseler kapatılınca öğrenimine Konya Lisesi'nde devam etti ve 1928'de mezun oldu. Aynı yıl Maarif Vekâleti tarafından açılan sınavı kazanarak felsefe öğrenimi görmek için Fransa'ya gitti. 1932'de Besançon ve Nancy üniversitelerinden mezun oldu. 1933'te yurda dönünce iki yıl Samsun ve dört yıl Konya liselerinde felsefe öğretmenliği yaptı. 1938'de doktora hazırlamak amacıyla Almanya'ya gittiyse de II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine yurda döndü.

1939'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne felsefe asistanı olarak tayin edildi. Bu fakülteye bağlı Felsefe Enstitüsü'nün 1939-1942 yılları arasında direktörlüğünü yapan Olivier Lacombe'un asistanlığına getirildi. 1942'de *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı* adlı teziyle doçentliğe yükseldi. Aynı yıl Olivier Lacombe'un başkanlığında Aristo'nun eserlerini Türkçe'ye çevirmek üzere kurulan komisyonda yer aldı. Aristo'nun *Organon* adlı mantık külliyyatını dört yılda tam olarak ilk defa Türkçe'ye çevirdi. 1949'da *Metot Üzerine* adlı çalışmayla profesör unvanını aldı. 1953'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde kendisinin teklifiyle kurulan Felsefe ve Mantık Kürsüsü'nün başkanı oldu.

1954'te siyasete atılan Atademir, 1954-1960 yılları arasında iki dönem Demokrat Parti'den Konya milletvekili olarak parlamentoda görev yaptı. Bu süre içinde UNESCO ve Avrupa Konseyi nezdinde Türkiye'yi temsil etti. 1960 ihtilâlinin ardından tutuklanarak yaklaşık iki buçuk yıl Yassıada'da ve Kayseri'de hapiste kaldı. 1966 yılında çıkarılan siyasî aftan sonra üniversiteye döndü. 1968'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne felsefe tarihi hocasına tayin edildi, sekiz ay sonra da İlahiyat Fakültesi'ne dekan oldu. Ancak ülkedeki siyasî karışıklıkların etkisiyle fakültede yaşanan

Hamdi
Ragıp
Atademir